
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.341

О. І. Гонта, д.е.н., професор

**МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДО УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Анотація. У статті наголошено на необхідності синтезу найбільш конструктивних, з позиції автора, теоретико-методологічних платформ регіонального розвитку - синергетичної та інституціональної - при розробці напрямів його адаптації до умов впливу процесів глобалізації на економіку окремих територій країни.

Ключові слова: методологія, регіональний розвиток, глобалізація, синергетика, інституціоналізм, асиметрія регіонального розвитку.

Е. И. Гонта, д.э.н., професор

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АДАПТАЦИИ
РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ К УСЛОВИЯМ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ**

Аннотация. В статье отмечена необходимость синтеза наиболее конструктивных, по мнению автора, теоретико-методологический платформ современного регионального развития – синергетической и институциональной – при разработке направлений его адаптации к условиям влияния процессов глобализации на экономику отдельных территорий страны.

Ключевые слова: методология, региональное развитие, глобализация, синергетика, институционализм, асимметрия регионального развития.

O. I. Gonta, doctor of economic sciences, professor

METHODOLOGICAL ASPECTS OF REGIONAL DEVELOPMENT ADAPTATION TO THE ECONOMIC GLOBALIZATION CONDITIONS

Abstract. The article emphasizes the necessity of the most constructive synthesis of, in author's opinion, theoretical and methodological platforms of modern regional development - synergy and institutional trends in the development of regional adaptation to the conditions of globalization having an impact on the economy of certain areas.

Keywords: methodology, regional development, globalization, synergy, institutionalism, asymmetry of regional development.

Актуальність теми дослідження. У процесі формування стратегій і програм регіонального розвитку досить чітко окреслюється первинна недовіра останніх. Адже при всій повноті наукових уявлень про принципові зрушення у навколишньому суспільно-економічному середовищі, яке формують процеси глобалізації та породжені ними процеси транснаціоналізації економіки більшості країн світу, а також у чіткому усвідомленні необхідності термінового вирішення практичних завдань регіонального розвитку, відсутня наукова ув'язка між рівнями необхідного наукового дослідження. Саме дискретність існуючої методології економічної науки призводить до відсутності комплексності у вирішенні практичних завдань сучасного регіонального розвитку України.

Постановка проблеми. Дедалі стає очевидним, що у процесі формування регіональної політики держави залишаються невизначеними питання суто методологічні, а саме – визначення

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

суб'єктно-об'єктних канонів регіональної політики, тобто на що саме і на кого саме мають бути спрямовані зусилля влади задля досягнення стабільного регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що протягом останніх років проблемам регіонального розвитку у вітчизняній науковій літературі приділена достатньо велика увага. Зокрема, наукове обґрунтування сутності регіонального розвитку у контексті становлення вітчизняної регіональної політики представлено у працях В. Абрамова, М. Бутка, З. Варналія, З. Герасимчук, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, С. Злупко, І. Лукінова, А. Мельник, В. Пили, В. Савченка, В. Симоненка, Л. Чернюк, О. Чмир, М. Чумаченка, М. Фащевського, М. Янківа та інших учених. Проте недостатньо розкритими є питання методології дослідження різних аспектів регіонального розвитку в умовах зростаючої глобалізації соціально-економічних процесів.

Постановка завдання. Метаю статті є конкретизація методологічних аспектів наукового обґрунтування регіонального розвитку України в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах державно регульованої економіки поняття «*регіональний розвиток*» тісно пов'язане з терміном «*регіональна політика*», який є популярним у лексиконі як наукових, так і у представницьких колах влади. Причому таке поняття нерідко формується з уявлень щодо принципів і завдань такої політики у країнах ЄС. Проте, виходячи з того, що саме поняття «*регіон*» є досить широким і може використовуватись цілком правомірно у незалежності від рівнів території, яка вміщує всю класичну сукупність його ознак, потрібно визначитись, що саме в Україні мається на увазі під об'єктом такої політики, яка (автоматично), в термінологічному плані, є теж досить розмитою.

На нашу думку, правомірно стверджувати, що визначення терміна «*регіональна політика*» ускладнено через дві проблеми: 1) нечіткість у науковому вжитку термінів, що характеризують два зрізи регіональної політики, тобто політики, що проводить держава по відношенню до регіонів, і регіональної політики, яку проводять самі регіони; 2) недоврахування значення принципової зміни зовнішнього середовища реалізації регіональної політики.

Для вирішення першої проблеми необхідно звернутися до значення понять *політика*, *регіональний розвиток* і *розвиток регіонів* [1]. Наше розуміння сутності регіональної політики ґрунтується на родовому значенні змісту політики взагалі – від грец. (τα πολιτικά) – мистецтво управляти державою і суспільством. Згідно з таким підходом політика являє собою сукупність соціальних ідей і зумовлену ними цілеспрямовану діяльність, пов'язану з формуванням життєво важливих відносин між суб'єктами.

Політика завжди суб'єктна, суб'єкти політики визначають своє відношення до конкретних об'єктів у процесі реалізації цілей політики. Ми відстоюємо думку вчених, які вважають, що саме політика визначає стратегію розвитку певної системи. Адже стратегія завжди починається з певної позиції суб'єкта по відношенню до об'єкта. Отже, державна регіональна політика – це позиція держави стосовно регіонального розвитку.

Водночас, вчені-регіоналісти справедливо визначають два зрізи регіональної політики: такої, що проводить держава, і такої, яку проводять регіони. Тобто другий зріз регіональної політики – це діяльність органів регіональної влади щодо розвитку окремих регіонів. Для проведення більш чіткої межі між двома зрізами регіональної політики ми вважаємо за потрібне уточнити різницю між поняттями *регіональний розвиток* і *розвиток регіонів*, оскільки в науковій літературі простежується відсутність чіткості у застосуванні цих понять. Так, Д. Стеченко, розглядаючи управління регіональним розвитком, зауважує, що означення *регіональний* застосовується, якщо йдеться про розвиток конкретної території (району, області, країни, групи країн). При цьому автор підкреслює, що "управління регіональним розвитком набуває нової якості, що виражена у функції інтеграції всіх його видів в межах регіону". Але, на нашу думку, з контексту роботи зрозуміло, що у цьому випадку йдеться про розвиток регіонів, а не про регіональний розвиток. Інший приклад.

У словнику з регіональної економіки (автори О. Богорад, О. Тевелєв, В. Падалка, М. Підмогильний) вказується: "Регіональний розвиток (від англ. *regional development*): 1) зміна структури регіонів або територіальних утворень всередині них (як правило, йдеться про прогрес-

---

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

сивні зміни структури); 2) ускладнення (ефективна позитивна зміна) регіональної системи. Якщо розвиток пов'язаний з руйнацією, зниженням рівня тощо, застосовується термін "деградація". На нашу думку, у першому значенні йдеться про розвиток регіонів, а у другому – про регіональний розвиток.

Для пояснення різниці між поняттями *розвиток регіонів* і *регіональний розвиток* ми виходимо з двох підходів до дослідження територіальних аспектів розвитку економічної системи: динамічного і структурного. Перший з них вивчає розвиток окремої територіальної підсистеми в часі. У рамках цього підходу досліджується динаміка показників та змін структурних пропорцій у часі, що описується поняттям *розвиток регіонів*. При другому підході – структурному – система вивчається в цілому, в єдності всіх своїх підсистем. Основна ідея такого підходу зводиться до оцінки розвитку підсистем відносно одна однієї, тобто якісних прогресивних змін власне структури системи, що визначається категорією *регіональний розвиток*.

Отже, регіональний розвиток є загальносистемним поняттям і має застосовуватись у разі, коли вивчається система в цілому, тобто національна економіка як сукупність підсистем – регіонів, на чому наголошує Б. Лавровський, погляди якого ми поділяємо. Такої ж думки дотримуються П. Беленький та О. Другов, які правильно вказують, що регіональний розвиток є глобальним (системним), а не локальним поняттям, яке характеризує метасистему, наприклад національного рівня. Але, якщо розглядаються регіони окремо, тобто як система, але така, що ієрархічно підпорядкована системі більш високого рівня, необхідно застосовувати поняття *розвиток регіонів*. При цьому комплексна оцінка просторового аспекту розвитку економічної системи передбачає застосування і динамічного, і структурного підходів. Виходячи з викладеного, ми пропонуємо наступні визначення понять **«регіональний розвиток»** та **«розвиток регіонів»**.

Під *регіональним розвитком* слід розуміти такі прогресивні якісні зміни структури економіки регіонів, які незворотно спрямовані на забезпечення внутрідержавної регіональної інтеграції на основі відтворення здатності регіонів виконувати свої функції в умовах динамічного впливу зовнішнього середовища за вимог максимально повного використання природно-ресурсного потенціалу регіонів та дотримання принципу субсидіарності. Отже, увага концентрується на функції системи *регіон* у системі більш високого рівня. Тоді як під розвитком регіонів, на нашу думку, слід розуміти такі якісні прогресивні зміни територіальної, компонентної та управлінської структури регіонів, що забезпечують підвищення якості життя населення конкретної території. У цьому випадку увага концентрується на структурі системи *регіон* та взаємодії елементів, що її складають. І оскільки розвиток усіх регіонів забезпечує сукупний регіональний розвиток, то таким чином виконується системний принцип єдності структури і функції.

Як уже зауважувалося, більш чітке розмежування понять *розвиток регіонів* і *регіональний розвиток* дає змогу розставити акценти щодо рівнів реалізації регіональної політики. Так, окремі автори стверджують, що регіональна політика в Україні розглядається як політика держави щодо розвитку регіонів і власна регіональна політика регіонів. Але, на нашу думку, точніше розділяти державну регіональну політику і політику регіонів, у тому ж правильному змістовному значенні, яке має на увазі автори вказаного напрямку.

Так, М. Долішній у фундаментальній праці "Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ ст." наголошував, що принциповим аспектом наукового розуміння регіональної політики є необхідність осмислення двох її зрізів: "Перший – це політика держави щодо регіонів (державна регіональна політика), другий – регіональна політика, що проводиться самими регіонами. Першу складову реалізують центральні органи влади, другу – органи місцевого самоврядування". Ми знову наполягаємо на тому, що перший зріз являє собою державну регіональну політику, а другий – політику регіонів [1]. На нашу думку, словосполучення *державна регіональна політика* є досить точним і коригування не потребує. У другому словосполученні *регіональна політика, що проводять самі регіони* відчувається явна тавтологія, що вимагає коригування вжитку терміна, застосовуючи поняття *політика регіонів* з подальшим розширенням (конкретизацією) аспектів розвитку. Отже, це може бути політика комплексного соціально-економічного розвитку конкретного регіону, або окремо – економічна, соціальна, демографічна, екологічна політика регіонів, політика інвестиційної діяльності в регіоні тощо. Але, роблячи акценти на словосполученні *політика*

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

регіонів, ми чітко вказуємо на суб'єкта дій (і носія інтересів) щодо досягнення визначених цілей. Стосовно теми нашого дослідження, такий зріз регіональної політики є політикою транснаціоналізації економіки регіонів. Отже, зрозуміло, що у визначенні цієї сфери державного регулювання прерогатива в діях з досягнення цілей віддається не державі, а регіонам. Проте створити інституційні та правові умови для формування й реалізації політики транснаціоналізації економіки регіонів може тільки держава.

Стосовно другої проблеми у визначенні поняття *регіональна політика* – недоврахованні умов кардинальної зміни зовнішнього середовища, які зумовлюють нові завдання регіональної політики, слід висловити наступні міркування. Регіональна політика повинна бути динамічною, оскільки цілі і пріоритети регіонального розвитку змінюються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Потужний розвиток глобалізаційних процесів вимагає коригування регіональної політики. Але у більшості наукових праць поняття *регіональна політика* формується, виходячи виключно з внутрішніх умов її реалізації. Саме таке тлумачення знайшло відображення в офіційній Концепції регіональної політики, де регіональна політика держави розглядається як дії держави, спрямовані на вирівнювання умов діяльності регіонів та їх результатів, ефективне використання регіональних ресурсів і можливостей, створення умов підвищення ефективності регіонів.

Водночас, у вітчизняній науці вже чітко простежується усвідомлення необхідності врахування як позитивних, так і негативних проявів глобалізаційних процесів при формуванні напрямів регіональної політики. Так, за переконанням М. Долішнього, сучасна регіональна політика в Україні формується під впливом реалій і тенденцій трансформації внутрішнього і зовнішнього середовища. Зрозуміло, що вплив зовнішнього середовища є особливо вагомим. Глобалізація розглядається одночасно і як фактор ускладнення, і як фактор динамізації економічного розвитку, який формує нову структуру міжнародних економічних відносин [2, с. 77]. Але слід зауважити, що саме визначення регіональної політики у видатного науковця не враховує фактору зміни зовнішнього середовища.

На наш погляд, найбільш повно фактор глобалізації у визначеннях регіонального розвитку враховано у працях В. Семиноженка, Б. Данилишина, С. Максименко. Зокрема, С. Максименко розглядає регіональну політику як діяльність держави (стратегія держави), спрямовану на адміністративно-економічну оптимізацію регіональної структури країни і відносин між центром і територіями з метою забезпечення збалансованого розвитку за рахунок максимально ефективного використання існуючих внутрішніх ресурсів і заохочення зовнішніх в умовах глобалізації міжнародної економіки [3]. Далі автор зауважує, що дуже важливим є останнє, тобто жодна країна у світі не може сьогодні серйозно розглядати свою регіональну політику, не враховуючи потужного фактору глобалізації світової економіки, оскільки її суб'єктами та об'єктами все більшою мірою стають окремі частини держав, тобто регіони. Водночас у наведеному визначенні регіональної політики фактор глобалізації враховується лише у позитивному сенсі як додаткове джерело ресурсів, що можуть бути використані регіонами. Безумовно, завданням сучасної регіональної політики повинно бути максимальне використання зовнішніх джерел зростання, але глобалізація має і зворотній бік – загрозу економічній безпеці регіонів, відвернення якої також є завданням державної регіональної політики. Тому, за нашим переконанням, сучасну регіональну політику, яка має враховувати динамічність не тільки внутрішнього, але й зовнішнього середовища, необхідно модифікувати в напрямі здатності адекватного реагування на виклики глобалізації з метою максимального використання переваг, що виникли для регіонів України у зв'язку з реалізацією зовнішньоекономічного курсу держави на відкритість економіки та мінімізації загроз, що утворюються. І такі загрози утворює, насамперед, діяльність ТНК на території України [6].

Ми вважаємо, що вже набула нагальності вирішення потреба розробки окремого блоку методологічного забезпечення регіонального розвитку (для подолання його асиметрії) України, який би містив систему заходів щодо сприйняття позитивів глобалізації та протистояння негативному впливу процесів транснаціоналізації економіки регіонів України. Це потребує розробки відповідного теоретико-методологічного обґрунтування нової ролі регіонів в умовах становлення глобальних форм економічного розвитку. Ми звертаємось до синтезу концепцій інституціоналізму та

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

методологічних принципів економічної синергетики, який, за нашим переконанням, особливо плідний для обґрунтування методологічної основи транснаціоналізації економіки регіонів, що пояснюється наступним. **Інституціональний підхід** дозволяє усвідомити відмінність економічних систем регіонів (у даному випадку – регіонів будь-якого рівня ієрархії) від інших економічних систем, навіть таких, що мають ознаки територіальності. У свою чергу, **економічна синергетика** здатна пояснити складну природу транснаціоналізованих систем, які, всупереч класичним теоріям рівноваги, формують нову якість динамічної рівноваги як упорядкованого хаосу з потенціалом самоорганізації, що здійснюється без втручання системи вищого ієрархічного рівня. Останній аспект явища транснаціоналізації, зокрема, непідпорядкованість діяльності ТНК наднаціональному і національному регулюючому рівню, дуже суголосний теорії та практиці формування сільових підприємницьких структур [4-6].

Висновок. За нашим переконанням, запропонований нами синтез концепцій інституціоналізму і принципів синергетики як методологічної основи теорії регіонального розвитку в умовах глобалізації є новим напрямом в регіональних дослідженнях. Необхідність розробки таких наукових підходів до аналізу проблем регіонального розвитку країни в окреслених умовах глобалізації вимагає практика. Правомірність пошуку у визначеному напрямі підтверджують фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем методології економічних наук. Тому можна стверджувати, що формується нова методологічна парадигма економічної науки – поглиблення міждисциплінарного синтезу різних галузей економічної науки, що призводить до творчого збагачення класичної і неокласичної економічної теорії теоріями інституціоналізму на тлі органічного поєднання загальної теорії систем (як усталеної загальнонаукової методологічної парадигми другої половини ХХ ст.) з принципами економічної синергетики, як напряму дослідження закономірностей нелінійного розвитку складних систем, у тому числі – концепцій регіонального розвитку.

Література

1. Гонта О.І. Транснаціоналізація економіки регіонів України: теорія, методологія, практика: Монографія / О.І. Гонта, З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 468 с.
2. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ ст.: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
3. Максименко С. Перспективи регіональної політики України у контексті європейського досвіду [Електронний ресурс] / С. Максименко // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2001. – № 23. – Режим доступу: www.ji.lviv.ua/n23texts/maksymenko.htm-31k.
4. Соколенко С. Стратегії економічного росту та формування нових виробничих систем в епоху глобалізації [Електронний ресурс] / С. Соколенко // Економічний часопис-ХХІ. – 2003. – №5. – Режим доступу: <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20030503&n=5&y=20036>
5. Ноув А. Какоя должна быть экономическая теория переходного периода / А. Ноув // Вопросы экономики. – 1993. – № 3. – С. 13.
6. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В. Л. Инземцева. – М.: Academia, 1999. – 640 с.

References

1. Honta O. I., Herasymchuk Z. V. *Transnatsionalizatsiia ekonomiky rehioniv Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Regional economic transnationalization in Ukraine: theory, methodology, practice: manuscript]. Lutsk, LNTU Publ., 2011. 468 p.
2. Dolishnyi M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI st.: novi priorytety* [Regional policy at the turn of XX–XXI century: new priorities]. Kyiv, Naukova Dumka Publ., 2006. 512 p.
3. Maksymenko S. *Perspektyvy rehionalnoi polityky Ukrainy u konteksti yevropeiskoho dosvidu* [Ukrainian regional policy prospects through European experience/S.Maksymenko]. *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys "I"* – *Independent culturalogical bulletin "I"*, 2001, no. 23. Available at: www.ji.lviv.ua/n23texts/maksymenko.htm-31k. (accessed 16 May 2013).
4. Sokolenko S. *Stratehii ekonomichnoho rostu ta formuvannia novykh vyrobnychkh system v epokhu hlobalizatsii* [The strategies of economic growth and new production systems in the epoch of globalization]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic bulletin – XXI*, 2003, no. 5. Available at: <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20030503&n=5&y=20036> (accessed 16 May 2013).
5. Nouv A. *Kakoy dolzhna byt ekonomicheskaya teoriya perekhodnogo perioda* [On economic theory of transitional period]. *Voprosy ekonomiki – Economic issues*, 1993, no. 3, p. 13.
6. Castells M. *The rise of the network society*. Malden, Mass.: Blackwell Publishers, 1996 (Russ. ed.: Kastels M. Stanovleniye obshchestva setevykh struktur. *Novaya postindustrialnaya volna na Zapade: Antologiya* (Inozemtsev V.L., ed.). Moscow, Academia Publ., 1999. 640 p.).

Надійшла 16.05.2013